

Dit is het tweede deel van de trilogie over Mancadan en is het vervolg van het eerste artikel over de eeuwenlange connecties tussen rijke families in Beetsterzwaag en het Voorwerk in Siegerswoude.

Wat voor schilder was Mancadan?

Jacobus Sybrandi Mancadan was een typische schilder van zijn tijd, de hoogtijdagen van de Nederlandse schilderkunst. Hij was een tijdgenoot van Rembrandt, Vermeer, Potter, Hals, Dou enz. Hij schilderde vooral landschappen, maar ook portretten op bestelling. Zoals in die tijd gebruikelijk werd het landschap geïdealiseerd met fictieve, niet in Nederland aanwezige elementen zoals heuvels en bergen.

Waarschijnlijk heeft Mancadan geen opleiding in het schildersvak gehad, hij zal zich georiënteerd hebben op schilderijen van de bekende meesters van die tijd.

Er is nauwelijks overeenkomst met Friese schilders. Hun stijl had een eigen karakter en leek niet op die van de schilders uit Holland.

Er zijn Nederlandse schilders met wie hij enige verwantschap vertoont. Het kan zijn dat deze schilders invloed op de stijl van Mancadan hebben gehad. Kenners zagen dat in overeenkomsten van de schilderijen van Van Uytenbroeck (1600-1646).

Tevens zijn er overeenkomsten met Nederlandse schilders zoals Willem van Nieulandt en Bartholomeus Breenbergh. Deze twee hebben hun stijl in Italië opgedaan, zoals veel schilders van destijds.

Macadan's werk komt sterk overeen met de landschappen van de Italiaanse Salvatore Rosa (1615-1673).

Macadan, landschap met twee reizigers en ruïne.

Salvatore Rosa.

Het is niet bekend of Mancadan in Italië is geweest. Maar wel zaten er in zijn nagelaten bezittingen Franse, Italiaanse en Latijnse boeken. Opvallend is een boek in het Italiaans over de geschiedenis van Italië. Men zou op basis hiervan kunnen concluderen dat Mancadan in Italië is geweest. Mocht hij in Italië zijn geweest dan was dit voor 1634. Over een periode van zes jaar voor 1634 komt hij in geen enkel document voor. Het is alsof hij in het buitenland woonde.

Waarschijnlijk zijn er uit de periode waarin hij op het Voorwerk woonde een drietal schilderijen bekend die vermoedelijk het landschap van Siegerswoude voorstellen. Dezen zullen hieronder besproken worden.

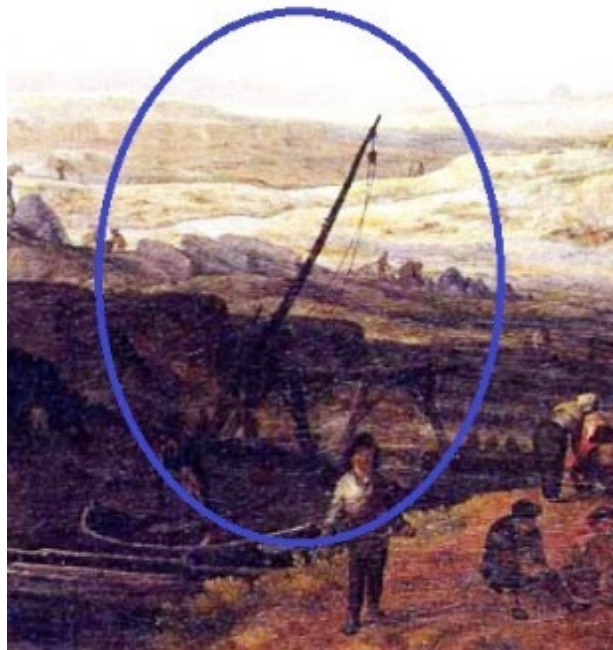
De vervening geschilderd door Mancadan.

Het Gronings Museum is sinds 1894 in het bezit van een schilderij van Mancadan. Het is voor onze regio een bijzonder schilderij: een tafereel van een vervening.

We zien verschillende elementen op het schilderij. Links- en rechtsachter staat turf in bulten te drogen. Links heel in de verte (goed te zien bij sterke vergroting) rijdt een boerenkar met een os ervoor. Er is geen grote turfstekersploeg of dergelijke te zien. Het lijkt erop dat het veen al is vergraven. Het valt op dat het een troosteloos en kaal landschap is; de turf is weg en een verwoest en kaal landschap blijft over.

Binnen de blauwe ellips is een installatie te zien die dient om schepen van de ene waterweg over land naar een andere waterweg te trekken en zo de hoogte in waterspiegel te overbruggen. Dit is een zgn. valom (Ned.: overtoom). Dit was in de vervingstijd een bekende installatie, veel goedkoper dan een verbinding met een sluis. Daarnaast was het snel afbreekbaar en elders te gebruiken.

Experts stellen dat het schilderij rond 1650 is gemaakt.

Waar is dit schilderij gemaakt?

Hier zijn verschillende theorieën over.

Het schilderij kan worden geplaatst door de aanwezigheid van een valom. Maar er waren een aantal valoms in het noorden van Nederland.

De eerste mogelijkheid is bij De Westereen.

In Noordoost-Friesland was Mancadan met zijn compagnons actief in de vervening. Hij kocht in 1644 samen met een aantal compagnons veengebied bij De Westereen. Hij woonde toendertijd in Leeuwarden. In 1646 verkocht hij zijn aandeel in dit veengebied. Van dit gebied is een kaart uit 1664 waar Valom iets ten westen van Zwaagwesteinde ingetekend staat.

In het verveningsgebied werd een veenheer, een veenbaas, aangesteld om ter plaatse de werkzaamheden te regelen en te controleren. Van tijd tot tijd kwamen de compagnons ter plaatse om de voortgang te bekijken. Omdat ze hier maar korte tijd waren is het onwaarschijnlijk dat Mancadan de tijd had om het schilderij te maken, ook sjouw je niet met teken- of schildersbenodigdheden door een onbegaanbaar veld waar de vervening plaatsvindt.

Dit gebied is grotendeels na 1646 verveend, toen had hij zijn aandeel al verkocht. Voor de schrijver valt De Westereen af.

De tweede mogelijkheid is in de venen van Wildervank. Mancadan had contacten met Adriaan Geerts Wildervanck (1605-1661), investeerder/vervener in verveningen bij Veendam en Wildervanck. Mancadan heeft een portret van Wildervanck gemaakt. In 1646 kan Adriaan Wildervanck de venen boven Muntendam, het gebied van het latere Wildervank, in handen krijgen; dit was nog geen bestaande veenderij. Maar hij kan nog niet met de vervening beginnen, hij moet het eerst kopen. Voor de koop moet hij een hele hoge schuld aangaan. Van de koopsom van 700.000 goudguldens weet hij 250.000 goudguldens van de Amsterdamse geldschieter Michiel Amia te lenen, dit kostte veel tijd en moeite. Pas in 1655 werd de leenakte getekend. Daarnaast moet hij ook nog een octrooi (concessie) bij Stad en Ommeland aanvragen en verkrijgen. Dit kostte ook heel veel tijd, soms wel tien jaar. De vervening moet dus pas na 1660 zijn begonnen. Wildervanck overlijdt in 1661.

Dit is veel later dan het geschatte productiejaar van het schilderij.

Ook wordt er beweerd dat de alleenstaande man die linksonder wordt weergegeven Adriaan Geerts Wildervanck zelf is. Hier wordt geen enkel bewijs voor gegeven, het zijn slechts vermoedens. De kleding van de man lijkt meer op die van een opzichter of veenbaas. En waar is zijn gevolg? Wildervanck liet zich graag omringen met allerlei belangrijke personen om zijn rijkdom en activiteiten te tonen. Vooral bij zijn bezoek aan zijn veenderijen en dan ook nog in gezelschap van een bekende en belangrijke 'constschildenaer'.

En waarom zou Mancadan zijn teken- en schildersbenodigdheden op de reis meesjouden? De reis van Leeuwarden of Siegerswoude naar Wildervank duurde lang, langs bijna onbegaanbare wegen, je was twee dagen onderweg. De schrijver twijfelt hier, maar het blijft een mogelijkheid.

Het schilderij is in 1894 door de Groninger archivaris mr. Hendrikus Octavianus Feith aan het Gronings Museum geschonken. Feith was, via erg ingewikkelde familierelaties, een verre nazaat van Adriaan Geerts Wildervanck. Zou dit dan toch een mogelijkheid zijn?

De derde mogelijkheid is dat het op de straat-boeldag in 1682 in Leeuwarden door familie van wijlen Adriaan Geerts Wildervanck is gekocht. Dan kan het ook elders geschilderd zijn. Deze mogelijkheid valt af mede omdat dit specifieke schilderij niet op de lijst van goederen voor de boeldag genoemd wordt.

Gezien bovenstaande argumenten is het onwaarschijnlijk dat het schilderij de vervening bij Wildervanck voorstelt.

De vierde mogelijkheid is in Siegerswoude.

Mancadan woonde afwisselend in Leeuwarden en op het Voorwerk, vanaf 1650 was hij nagenoeg continu op het Voorwerk aanwezig. Daar had hij mogelijkheden en de tijd om te schilderen. In zijn veenlanden was de vervening gaande terwijl hij de zathe 'Het Voorwerk' verpachtte aan Heyne Roels.

Er is een kaart waar tussen Ureterp en Siegerswoude een valom is aangegeven, op maar ongeveer vier kilometer van het Voorwerk. In dit gebied is rond 1640 de vervening begonnen.

Kortom: Mancadan was meestal op het Voorwerk aanwezig en de valom was dichtbij. Hij kon er als het ware heen lopen.

Kaart 1887 met de valom.

De turfbulten op het schilderij zijn typisch voor verveningen in oostelijk Friesland.

Er zijn nog twee schilderijen van landschappen die mogelijk in Siegerswoude zijn gemaakt. Dit versterkt de stelling dat het schilderij de vervening in Siegerswoude voorstelt.

Volgens deskundigen op het gebied van vroegere boerderijbouw komen afgebeelde boerderijen in de Friese wouden en met name in de streken Bakkeveen en Siegerswoude voor; een woonhuis op één van de schilderijen vertoont grote overeenkomst met een in 1925 afgebroken Saksisch huis in Duurswoude. Ook weer een aanwijzing voor de valom bij Siegerswoude.

De zwart-witte afbeelding moet vermoedelijk ook in deze streken zijn gemaakt. Er wordt beweerd dat daar waar mensen lopen de weg is van Siegerswoude-dorp naar Ureterp. Maar voor een weg is het te breed, de breedte op de tekening is ongeveer 9 mtr. vergeleken met de lengte van de personen die daar lopen en zo breed was de onverharde weg door Siegerswoude beslist niet.

De breedte komt overeen met de breedte van de Bakkeveenstervaart van destijds. In de verte is een 'barte' te zien en links en rechts een pad. Het kan de bevroren Bakkeveenstervaart zijn met op het ijs mensen met aan beide kanten een jaagpad.

Dit is de meest simpele verklaring: er was een valom op loopafstand van het Voorwerk, het was voor Mancadan gemakkelijk om er met zijn schildergerei heen te lopen en daar de kwast ter hand te nemen. Dit is de simpelste verklaring die meestal de beste is: het principe van Ockhams scheermes.

De schrijver concludeert dat het schilderij zeer waarschijnlijk het landschap tijdens de vervening in Siegerswoude weergeeft.

Het volgende artikel is het laatste deel van de trilogie over Mancadan en gaat over de bijzondere begrafenis, de erfenis en de afwikkeling hiervan.